

УДК 658.15: 336.64

DOI: 10.31673/2415-8089.2018.041219

Стецюк П.А., д.е.н., проф.,
Державний університет
телекомунікацій

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті наведено результати системного аналізу специфіки, якісних характеристик та системної взаємодії фінансової складової відтворювального процесу й конкурентоспроможності підприємства на товарних та фінансових ринках. Узагальнено сучасні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємства та її якісні характеристики. Розглянуто теоретичні та методичні аспекти формування фінансової конкурентоспроможності підприємств. Досліджено економічний зміст та аргументовано авторську інтерпретацію фінансової конкурентоспроможності підприємства. Аргументовано, що механізм забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємств ґрунтується на формуванні ефективної його фінансової архітектури. Визначено, що взаємодія між фінансовою архітектурою та конкурентоспроможністю підприємства проходить по лінії: фінансова конкурентоспроможність – фінансове забезпечення реалізації конкурентних переваг. Розкрито наукові передумови формування механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємств та визначено послідовність етапів його створення.

Ключові слова: механізм забезпечення, конкурентоспроможність, фінансова конкурентоспроможність, фінансові ресурси, фінансовий потенціал, управління, підприємство.

Постановка проблеми. Важливим атрибутом ринкового механізму є формування конкурентного середовища економічної діяльності суб'єктів господарювання. Тому, одним із постулатів неокласичної економічної теорії виступає уявлення про те, що конкуренція виступає ключовим драйвером економічного росту та стимулятором інноваційних трансформацій в усіх сферах господарської діяльності. В умовах розвиненої конкуренції існують не лише певні економічні обмеження, а й позитивні можливості, реалізація яких передбачає наявності ефективних адаптаційних механізмів до динамічних та стохастичних змін у зовнішньому економічному середовищі.

Враховуючи домінуюче значення фінансових ресурсів у системі ресурсного забезпечення підприємства, фінансова складова відтворювального процесу є фундаментальною основою підвищення рівня його конкурентоспроможності й потужним каталізатором економічного розвитку. Одночасно нині спостерігається високий динамізм та зростання рівня конкуренції на вітчизняних фінансових ринках. Тому умови доступу до зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів постійно ускладнюються. Такі тенденції актуалізують проблему формування та розвитку фінансової конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти конкурентоспроможності підприємства та їх товарної продукції постійно знаходиться у центрі уваги широкого наукового загалу та мають досить широке представництво у спеціальній

економічній літературі. Фінансова конкурентоспроможність стала окремим об'єктом наукового дослідження відносно недавно. Окремі аспекти цієї проблеми розглядаються у наукових роботах таких відомих вітчизняних дослідників як В. Андрійчук, В. Геєць, О. Гудзь, М. Дем'яненко, І. Зеліско, П. Макаренко, П. Саблук, Т. Халімон, О. Шпичак та ін.

В їх наукових розвідках означено результати критичного аналізу наукових та організаційно-економічних передумов формування конкурентних відносин в існуючому середовищі, його структуризації; інсталяції окремих теоретичних та методичних положень в практику конкурентних стратегій підприємств різних галузей економіки; державного впливу на створення конкурентних ринків та антимонопольного захисту; науково-методичного забезпечення розробки управлінських рішень щодо вибору й реалізації евентуальних конкурентних стратегій в умовах конкурентного середовища тощо. Незважаючи на солідний теоретико-методологічний розробок окремих аспектів проблеми конкуренції, історичні й наукові традиції її дослідження, лишається чимало питань для подальших наукових досліджень, особливо у сфері формування фінансової конкурентоспроможності.

Метою статті є системний аналіз специфіки, якісних характеристик та системної взаємодії фінансової складової відтворювального процесу й конкурентоспроможності підприємства на товарних та фінансових ринках, а також обґрунтування наукових підходів до формування механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Раціональна фінансова політика підприємства формалізується в межах достатнього за обсягами й оптимального за часовими параметрами надходження фінансових ресурсів, що забезпечує своєчасну реалізацію всіх заходів і дій у рамках запланованих виробничих та інвестиційних програм і проектів. Квантифікація досягнення цих цілей може бути здійснена як у кількісному вимірі, так і за допомогою якісних характеристик. При цьому важливим аспектом забезпечення успішної реалізації цієї політики виступають можливості та умови доступу до зовнішніх джерел фінансування економічної діяльності підприємства. Крім того, фінансова складова відтворювального процесу підприємства та її якісні характеристики безпосередньо впливають на рівень його конкурентоспроможності як на фінансових, так і на товарних ринках. Тобто, фінансова конкурентоспроможність підприємства виступає конститутивним та домінантним компонентом його економічної конкурентоспроможності. Розкриття цих взаємозв'язків та розробка механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства потребує аналізу й узагальнення окремих теоретичних положень і, зокрема, означення та інтерпретації понятійного апарату.

В економічній літературі в контексті досліджуваної проблематики використовуються два терміни «конкурентоспроможність» та «конкурентоздатність». При цьому окремі автори вказують на відмінність між ними, яка полягає в тому, що «конкурентоздатність характеризує об'єкти, що вже діють на ринку, а конкурентоспроможність – новостворені, які тільки мають виходити на ринок [1, с.45]. Ми вважаємо, що ці поняття синоніми оскільки в їх основі лежать слова «здатний» і «спроможний», які є синонімами [2, с. 392; 3]. Тому, на наш погляд, тут немає предмету для дискусій і кожен автор може використовувати будь-яке з них, виходячи з власних розумінь та завдань конкретного дослідження.

Незважаючи на те, що дослідження окремих аспектів конкурентоспроможності різними науковими школами в економічній теорії мають тривалу історію, нині відсутнє загальноприйняте трактування цієї категорії. Така ситуація пояснюється тим, що конкурентоспроможність – це складне й багатогранне економічне явище, яке має різноманітні форми прояву. Крім того, кожен з дослідників вирішує свої власні завдання, а, отже, об'єктивно адаптує власну інтерпретацію до цих завдань. Однак для більшості авторських інтерпретацій економічної природи конкурентоспроможності спільним є акцент на її порівняльний характер,

тобто індивідуальність у відношенні до когось чи до чогось. Крім того, можна вказати на кілька якісних характеристик, які використовуються зарубіжними авторами при визначенні цього поняття. Так, класики економічної теорії, зокрема, Д. Рікардо в якості такої характеристики використовував порівняльні витрати [4]. Неокласик М. Портер порівнює результативні показники системи управління та використання економічних ресурсів [5]. Разом з тим, існують й загальні порівняння, які досить важко однозначно ідентифікувати. Наприклад, класик сучасного стратегічного менеджменту І. Ансофф використовує порівняння конкурентного статусу фірми [6], а Є. Хекшер та Б. Олін – порівняльних (конкурентних) переваг [7]. Таким чином, класична та неокласична економічна теорія розглядають конкуренцію в трьох основних аспектах: як ступінь змагальності на ринку; як саморегульований елемент ринкового механізму; як критерій, що визначає тип галузевого ринку.

В останні роки завдяки значній увазі дослідників до питань теорії конкуренції її якісні характеристики були доповнені багатьма новими ознаками. Зокрема, вони включають можливість (спроможність) господарських одиниць до ефективного функціонування на ринку [8, с. 45]; здатність об'єкта витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на певному ринку [9, с. 183]; спроможність суб'єкта господарювання впливати на ринкову ситуацію у власних інтересах [10, с. 23]; потенційну або реалізовану здатність економічного суб'єкта до функціонування у релевантному зовнішньому середовищі [11, с. 45]; можливість ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами [12, с. 60]; безперервний процес інновації, вдосконалення і підвищення додаткової вартості та продуктивності [13, с. 234].

Економічна природа фінансової конкурентоспроможності в сучасній науковій літературі розглядається під кутом ефективності управління процесами формування та використання фінансових ресурсів в контексті забезпечення бажаного фінансово-економічного стану та фінансових результатів господарської діяльності підприємства. Такої позиції притримуються О.А. Жамойда [14, с. 86-87], Г.М. Курова [15, с. 38], А.М. Литовських [16, с. 12], Р.А. Фатхутдинова [17, с. 11].

Л.В. Лисяк та Д.О. Гетьман цілком обґрунтовано вважають, що термін «фінансова конкурентоспроможність» має подвійний зміст і відображати: конкурентоспроможність наявних фінансових ресурсів і капіталу суб'єктів господарювання, відтворений у якості й ефективності їхнього використання в порівнянні з конкурентами, з одного боку, і здатність створювати, акумулювати, нарощувати і відтворювати внутрішній фінансовий потенціал самими суб'єктами господарювання на основі конкурентної боротьби за фінансові ресурси і залучення капіталу – з іншого боку [18, с. 114].

Ми вважаємо, що економічна природа фінансової конкурентоспроможності підприємства, з одної сторони, проявляється у його перевагах на фінансових ринках і конкретній реалізації цих переваг у кращих умовах доступу до зовнішніх джерел фінансування, порівняно з іншими суб'єктами господарювання. З іншої – в оперативному забезпеченні фінансовими ресурсами реалізації окремих конкурентних переваг на товарних ринках. При цьому, на нашу думку, домінантна роль у даному тандемі належить саме фінансовій конкурентоспроможності [19].

Механізм забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємств ґрунтується на формуванні ефективної його фінансової архітекtonіки під якою ми розуміємо логічну структурування складових фінансової діяльності, що забезпечує їх найбільш оптимальне співвідношення, а також враховує зовнішні економічні домінанти та імперативи і через реалізацію фінансових управлінських рішень дозволяє ефективно впливати на весь відтворювальний процес.

Конститутивні атрибути фінансової архітекtonіки визначаються суб'єктивними факторами, що мотивують певні цільові параметри і конкретну економічну поведінку, визначені

його власниками та менеджерами. Однак будь-яка економічна поведінка підпорядкована об'єктивним цільовим функціям конкретної соціально-економічної системи і спрямована на отримання об'єктивних параметрів суб'єктивно визначених індикаторів ефективності та результативності виробничо-фінансової політики. Навіть у тому випадку коли такі індикатори формально не визначені.

Тому взаємодія між фінансовою архітектонікою та конкурентоспроможністю підприємства проходить по лінії: фінансова конкурентоспроможність – фінансове забезпечення реалізації конкурентних переваг.

Таке концептуальне бачення дозволяє цілеспрямовано формувати механізм забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства, що забезпечує систему управління процесами формування та використання фінансових ресурсів, яка адекватна зовнішнім умовам і внутрішньому стану діяльності підприємства та опирається на сучасну теоретико-методологічну і методичну базу. При цьому науковими передумовами формування такого механізму виступають такі наукові положення:

- управління фінансовими ресурсами представляє цілісну систему, що включає в себе принципи, методи, прийоми та інструменти, призначені для організації руху цього виду економічних ресурсів відповідно до дії об'єктивних економічних законів, вимог законодавчо-нормативних актів та економічних інтересів власників підприємств;
- виступаючи самостійною системою, вона одночасно є складовою частиною системи загального та фінансового менеджменту підприємства;
- управління фінансовими ресурсами підпорядковане реалізації загальної стратегії підприємства, а також його локальним політикам і стратегіям, у тому числі стратегії забезпечення конкурентоспроможності. Його цільовою функцією є забезпечення нормального господарського функціонування та перспективного економічного розвитку;
- формування механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства має свою внутрішню логіку, яка зумовлює зміст і послідовність здійснення певних процедур та етапів;
- індикатором якості формування механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства виступає рівень забезпечення фінансовими ресурсами підприємства, адекватний його фінансовому потенціалу, необхідний і достатній за обсягами та часом надходження для задоволення виробничо-інвестиційних потреб.

Конструювання механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства передбачає включення до його складу окремих локальних економічних механізмів. Серед них варто відмітити такі: самоокупності; фінансової відповідальності; самофінансування; змішаного фінансування; державної фінансової підтримки; пільгового оподаткування; комплексної оцінки, аналізу та інтерпретації отриманих результатів; планування; контролю та моніторингу економічних процесів; розподілу ресурсів, витрат та результатів; противитратного; ціноутворення; управління ризиком; страхування.

Використання кожного із зазначених механізмів спрямоване на забезпечення отримання позитивних чистих грошових потоків, що розширюють ресурсну базу формування фінансових ресурсів, тобто підвищують фінансову конкурентоспроможність підприємства. При цьому важливе значення мають критерії достатності за обсягом та прийнятності за ціною, а також можливість повного відшкодування використаних фінансових ресурсів, оплати витрат на їх залучення та отримання позитивного ефекту.

Виходячи з аналізу практики управління фінансами підприємств та узагальнення теоретичного базису системних трансформацій, пропонуємо наступну послідовність етапів формування окремих елементів механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства:

- визначення цільових параметрів поточної фінансової політики та фінансової стратегії;
- аналіз сучасного стану управління окремими аспектами фінансової діяльності підприємства;
- розробка фінансової політики;
- визначення технології, методів та прийомів розробки і ухвалення управлінських рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів за рахунок різних джерел;
- розробка та прийняття внутрішніх нормативних документів із визначенням регламентів і процедур прийняття, реалізації та коригування фінансових управлінських рішень;
- визначення основних показників аналізу фінансових ресурсів, методів їх розрахунку, критеріїв прийнятності та способів інтерпретації, процедур та періодичності проведення фінансового аналізу;
- розробка та впровадження системи фінансового планування;
- розробка та реалізація системи контролю ефективності функціонування елементів механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства та оперативного коригування співвідношення між ними, що забезпечує цільові параметри окремих стратегій підприємства;
- організація управлінського обліку та системи фінансового контролю і моніторингу фінансових процесів відповідно до потреб забезпечення раціонального руху фінансових ресурсів у процесі основної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Висновки. Встановлено, що одним з найбільш суттєвих агентів впливу на забезпечення прийняттого рівня конкурентоспроможності підприємства є фінансова складова його відтворювального процесу, одним із проявів якої виступає фінансова конкурентоспроможність. Розкрито дві сторони прояву економічної природи фінансова конкурентоспроможності. Доведено, що цілеспрямоване формування механізму її забезпечення підпорядковане оптимізації руху грошових потоків та своєчасному й оперативному забезпеченню фінансовими ресурсами виробничої й інвестиційної діяльності підприємства. Обґрунтовано наукові передумови та етапи формування окремих елементів механізму забезпечення фінансової конкурентоспроможності підприємства.

Список використаної літератури

1. Крючкова Ж.В. Дослідження сутності конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 7. С. 44-50.
2. Практичний словник синонімів української мови. Київ: «Українська книга», 2000. 480 с.
3. Спроможний / Всесвітній словник української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org/спроможний>.
4. Блауг М. 100 великих економістів до Кейнса. Санкт-Петербург: Економікус, 2008. 352 с.
5. Портер М.Е. Стратегія конкуренції / пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. Київ: Основи, 1997. 390 с.
6. Ансофф И. Стратегическое управление. Санкт-Петербург: Терра, 2001. 574 с.
7. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер.с англ. Москва: ИНФРА-М, 2003. 983 с.
8. Балабанова Л.В. Маркетинг: підручник. Донецьк, 2002. 562 с.
9. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. учеб. / 2-е изд., испр. и. доп. Москва: Изд-во Эксмо, 2005. 544 с.
10. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: монографія. Донецьк: Вид-во ДУЕП, 2006. 276 с.
11. Піддубний І.О., Піддубна А.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / за ред. І.О. Піддубного. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2004. 264 с.

12. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. Москва: Новости, 2000. 256 с.
13. Хопкинс Л. Конкурентоспособность, инновационная деятельность и кластеризация МСП. Киев: Ecorus-led Consortium. Украина. 2003. 224 с.
14. Жамойда, А.А. Концепция финансовой конкурентоспособности промышленного предприятия. *Економічний вісник Донбасу*. 2009. № 3 (17). С. 85-90.
15. Курова Г.М. Систематизация детерминант конкурентоспособности. *Российское предпринимательство*. 2012. № 1 (199). С. 38-44.
16. Литовских А.М. Финансовый менеджмент: конспект лекций. Таганрог: ТРТУ, 2000. 76 с.
17. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление.. Москва: ИНФРА-М, 2000. 312 с.
18. Лисяк Л. В., Гетьман Д.О. Детермінанти фінансової конкурентоспроможності у ринковому середовищі. *Вісник ДДФА. Економічні науки*. 2013. № 2. С. 112-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddfae_2013_2_15.
19. Стецюк П.А. Фінансова архітектура забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 150. С. 33-40.

REFERENCES

1. Kriuchkova, Zh. V. (2016). Doslidzhennia sutnosti konkurentospromozhnosti ta konkurentozdatnosti ahrarnykh pidpriemstv [Investigation of the essence of competitiveness and competitiveness of agrarian enterprises]. *Ahrosvit*, (7), 44-50.
2. Karavanskyi, S. (2000). *Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy* [Practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Kyiv: Ukrainska knyha.
3. Spromozhnyi [uk.WorldwideDictionary.org]. Retrieved from <https://uk.worldwidedictionary.org/спроможний>.
4. Blaug, M. (2008) 100 velikih ekonomistov do Keynsa [100 great economists before Keynes]. Sankt-Peterburg: Ekonomikus.
5. Porter, M.E. (1997). *Stratehiia konkurentsii* [Strategy of competitiveness]. Kyiv: Osnovy.
6. Ansoff, I. (2001). *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic management]. Sankt-Peterburg: Terra.
7. Makkonell, K.R., Bryu S.L. (2003). *Ekonomiks: printsypy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Policies]. Moskva: INFRA-M.
8. Balabanova, L.V. (2002). *Marketynh* [Marketing]. Donetsk.
9. Fathutdinov, R.A. (2005). *Upravlenie konkurentosposobnostyu organizatsii* [Management of competitiveness of the organization]. Moskva: Eksmo.
10. Pavlova, V.A. (2006). *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka ta stratehiia zabezpechennia* [Competitiveness of the company: assessment and support strategy]. Donetsk: DUEP.
11. Piddubnyi, I.O. (2004). *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva* [Management of the international competitiveness of the enterprise]. Kharkiv: VD «INZhEK».
12. Azoev, G.L., Chelenkov A.P. (2000). *Konkurentnyie preimuschestva firmyi* [Competitive advantages of the company]. Moskva: Novosti.
13. Khopkyns, L. (2003). *Konkurentosposobnost, ynnovatsyonnaia deiatelnost y klasteryzatsyia MSP* [Competitiveness, innovation and clustering of SMEs]. Kyiv: Ecorus-led Consortium. Ukraina.
14. Zhamojda, A.A. (2009). *Koncepciya finansovoj konkurentosposobnosti promy'shlennoho predpriyatiya* [The concept of financial competitiveness of an industrial enterprise]. *Економічний вісник Донбасу*, (3 (17)), 85-90.

15. Kurova, G.M. (2012). Sistematizaciya determinant konkurentosposobnosti [Systematization of competitiveness determinants]. *Rossijskoe predprinimatel'stvo*, (1 (199)), 38-44.
16. Litovskix, A.M. (2000) Finansovyj menedzhment [Financial management]. Taganrog: TRTU.
17. Fathutdinov, R.A. (2000) Konkurentosposobnost: ekonomika, strategiya, upravlenie [Competitiveness: economy, strategy, management]. Moskva: INFRA-M.
18. Lysiak, L. V., Hetman, D. O. (2013). Determinanty finansovoi konkurentospromozhnosti u rynkovomu seredovyshchi [Determinants of Financial Competitiveness in a Market Environment]. *Visnyk DDFA. Ekonomichni nauky*, (2), 112-122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddfae_2013_2_15.
19. Stetsiuk, P.A. (2014). Finansova arkhitektonika zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Financial Architecture of Ensuring Competitiveness of the Enterprise]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, (150), 33-40.

СТЕЦЮК ПЕТР АНТОНОВИЧ. МЕХАНІЗМ ОБЕСПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТІ ПРІДПРИЯТІЙ. В статті приведені результати системного аналізу специфіки, якісних характеристик і системного взаємодіяння фінансової складової виробничого процесу і конкурентоспособності підприємства на товарних і фінансових ринках. Обобщені сучасні підходи до управління конкурентоспособністю підприємства і її якісні характеристики. Розглянуті теоретичні і методичні аспекти формування фінансової конкурентоспособності підприємств. Досліджено економічне наповнення і аргументовано авторську інтерпретацію фінансової конкурентоспособності підприємства. Аргументовано, що механізм забезпечення фінансової конкурентоспособності підприємств ґрунтується на формуванні ефективного його фінансової архітектури. Визначено, що взаємодія між фінансовою архітектурою і конкурентоспособністю підприємства проходить по лінії: фінансова конкурентоспособність - фінансове забезпечення реалізації конкурентних переваг. Розкрито наукові передумови формування механізму забезпечення фінансової конкурентоспособності підприємств і визначено послідовність етапів його створення.

Ключові слова: механізм забезпечення конкурентоспособності, фінансова конкурентоспособність, фінансові ресурси, фінансовий потенціал, управління, підприємство.

STETSIUK PETRO. MECHANISM FOR ENSURING FINANCIAL COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES. The article presents the results of the system analysis of the specifics, quality characteristics and system interaction of the financial component of the reproduction process and competitiveness of the enterprise in the commodity and financial markets. Generalized modern approaches to the management of enterprise competitiveness and its quality characteristics. The theoretical and methodological aspects of the formation of the financial competitiveness of enterprises are considered. The economic content is investigated and the author's interpretation of the financial competitiveness of an enterprise is reasoned. It is argued that the mechanism for ensuring the financial competitiveness of enterprises is based on the formation of its effective financial architectonics. It is determined that the interaction between the financial architectonics and the competitiveness of an enterprise follows the line: financial competitiveness - financial support for the realization of

competitive advantages. The scientific prerequisites for the formation of a mechanism to ensure the financial competitiveness of enterprises are revealed and the sequence of stages for its creation is determined.

Key words: *competitiveness mechanism, financial competitiveness, financial resources, financial potential, management, enterprise.*